

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Möttönen, Tuomas

Title: Katsaus vuosien 2010-2019 yrittäjyyskasvatuskirjallisuuteen

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Tekijät ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, 2020

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Möttönen, T. (2020). Katsaus vuosien 2010-2019 yrittäjyyskasvatuskirjallisuuteen. In S. Tulonen, E. Kaasinen, & A. Gustafsson-Pesonen (Eds.), YKTT2020 – Yrittäjyyskasvatuspäivät yrittäjyyden ytimessä. Konferenssijulkaisu (pp. 95-109). Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Xamk Kehittää, 139. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-317-4>

KATSAUS VUOSIEN 2010–2019 YRITTÄJYYSKASVATUS- KIRJALLISUUTEEN

Tuomas Möttönen

TIIVISTELMÄ

Yrittäjyyskasvatus on tullut voimalla suomalaiseen koulutusjärjestelmään 1990-luvun puolivälistä lähtien. Yrittäjyyskasvatuksen alalta on julkaistu opinnäytetöitä ja väitöskirjoja. Yrittäjämäisiä oppimismenetelmiä on tullut lisää kouluopetukseen. Alalta on myös julkaistu kirjava joukko erilaista kirjallisuutta. Seuraavassa käsittelen kootusti Suomessa vuosina 2010–2019 julkaistuja yrittäjyyskasvatuskirjoja. Niiden kokonaismäärä on 170. Kirjat liikkuvat ajan hengessä, mutta syvällisempään yrittäjyyden ymmärrykseen ei ole niissä päästy.

Avainsanat: yrittäjyyskasvatus, yrittäjyyspedagogiikka, opetusmateriaalit, oppikirjat

JOHDANTO JA TUTKIMUKSEN TAVOITE

Suomesta on kehittynyt yrittäjyysyhteiskunta. Yrittäjyyttä pidetään tavoiteltavana arvona. Yrittäjyysyhteiskunnissa ihmiset nähdään yritteliäinä ja yhteiskunnassa eteenpäin pyrkivinä ”yrittäjäkansalaisina” (Audretsch, 2007, 16, 19–20).

Yrittäjyysyhteiskunnan nousuun liittyy yrittäjyyskasvatuksen laajentuminen. Yrittäjyyskasvatusta pidetään keinona lisätä sekä yrittäjyyttä että myönteistä asennetta yrittäjyyteen. Yrittäjyyden arvostuksen ja merkityksen lisääntymisen pitäisi näkyä kaikilla yhteiskunnan sektoreilla.

Tässä artikkelissa teen katsauksen Suomessa vuosina 2010–2019 ilmestyneisiin yrittäjyyskasvatuskirjoihin. Artikkelillani on kaksi keskeistä tavoitetta. Samalla, kun tarkastelen julkaisujen määrällistä kehitystä, pyrin myös saamaan selville julkaisujen sisällöllistä muutosta tarkasteltavalla aikajaksolla.

Vastaavaa kartoitusta ei ole aikaisemmin tehty. Kari Ristimäki ja Annika Evälä laativat 2000-luvun alussa kartoituksen suomalaisesta yrittäjyyskasvatusmateriaalista (Ristimäki & Evälä, 2001a). Lisäksi he selvittivät ammatillisen koulutuksen yrittäjyyskasvatuksen

oppimateriaalin tarvetta, tilaa ja asemaa (Ristimäki & Evälä, 2001b). Tämän kaltaisilla kartoituksilla voidaan löytää aukkoja julkaisumateriaalista ja niiden kehitystarpeita.

Oppimateriaaleista pitäisi muodostua monipuolinen kokonaisuus, josta opettajat pystyvät valitsemaan kuhunkin tarkoitukseen sopivaa kirjallista ja muuta aineistoa. Tekemälläni kartoituksella on tarkoitus lisätä valmiuksia kehittää sopivia opetusjulkaisuja. Yrittäjyyskasvatuksen onnistuminen edellyttää, että opettajille on tarjolla käyttökelpoista opetusmateriaalia, joka auttaa heitä luomaan toimivia yrittäjyyden opetusympäristöjä.

Tutkimuksen tavoitteena on vastata kysymyksiin:

- 1) *Minkälaista yrittäjyyskasvatusoppimateriaalia on julkaistu?* Kuinka paljon ja mikä on julkaisujen pääsisältö?
- 2) *Miten oppimateriaalit ovat vuosien kuluessa muuttuneet?* Heijastuuko oppimateriaaleissa yhteiskunnan muutos?

METODOLOGIA, AINEISTON ESITTELY

Tutkimuksen aineisto on kerätty käyttämällä Melinda- ja Finna-tietokantoja. Olen hakenut tietokannoista julkaistut kirjat, joiden luokitusalanana on yrittäjyyskasvatus.

Melinda on kansallinen kuvailun yhteistyöympäristö ja metatietovaranto, joka kokoaa kirjastojen aineistot yhteiseen tietovarantoon. Melinda sisältää lähtökohtaisesti kirjastojen kaikki aineistot. Kirjastot ovat kuvailleet opinnäytetöitä ja elektronisia aineistopaketteja omien käytäntöjensä perusteella. (Kansalliskirjasto, 2020.)

Valtakunnallinen *Finna* (finna.fi) on hakupalvelujen kokonaisuus. Kehittyvä Finna korvaa vaihteittain kirjastojen, arkistojen ja museoiden verkkopalveluita. Finnassa on mukana yli 300 organisaatiota, joihin sisältyy lähes kaikki Suomen kirjastot. (Finna, 2020.)

Melinda- ja *Finna*-tietokantoja käyttäessä voidaan asettaa tarkempia hakuuehtoja. Yleisenä hakuryhmänä käytin luokitusta ”*yrittäjyyskasvatus*”. Rajasin hakutuloksia valitsemalla aineistotyypiksi kirjan. Kieleksi valitsin suomen. Valmistusvuosiksi valitsin vuodet 2010–2019.

Valitsin tutkimusjakson alkuvuodeksi vuoden 2010. Yrittäjyyskasvatuksen nousu koulutuspolitiikassa on kasvanut 2010-luvulla. Kymmenen vuoden aikajakso on myös riittävän pitkä, jotta voidaan tehdä vertailtavaa analyysiä.

Muokkasin hakutuloksia poistamalla niistä opinnäytteet ja väitöskirjat sekä muut tutkimusjulkaisut. Kirjojen uudet painokset eivät myöskään näy tuloksissa. Tämän jälkeen muodostin aineistoista data-aineiston. Tutkimusjoukoksi muodostui 170 kirjaa.

Yrittäjyyspedagogiikka on saanut suuremman sijan opettajakoulutuksessa. Yksi oppimateriaalien tyyppi on oppikirja, joita oppilaat käyttävät oppilaitoksissa tiedonhankintaan. Nykyisin suuri määrä oppikirjoja julkaistaan myös sähköisesti.

Briga Hynes jakoi yrittäjyyskasvatuksen opetusmenetelmät kolmeen ryhmään: didaktiset menetelmät (*didactic methods*), osaamisen kehittämismenetelmät (*skills building methods*) ja löytömenetelmät (*discovery methods*). Hynesin mukaan didaktisten menetelmien, kuten oppikirjojen ja luentojen, on täytettävä kognitiiviset tavoitteet ja autettava opiskelijoita ymmärtämään ja analysoimaan erilaisia tietoja. (Hynes, 1996.)

Tällä perusteella olen jakanut oppikirjat ensin kahteen luokkaan. Ensinnäkin (1) normatiiviset oppaat, joissa annetaan käytännön tietoa ja ohjeita. Toiseksi (2) yleistä ja pohdiselevaa tietoa sisältävät julkaisut, joiden tavoitteena on yleisesti lisätä ymmärrystä. Niillä voidaan katsoa olevan myös yleissivistävä tehtävä.

Tein vielä tarkemman seuraavan luokituksen:

- (1) *Koulutus, yrittäjyyspedagogiikka*
- (2) *Oppimisympäristö, -menetelmä*
- (3) *Oppilaitoksia käsittelevät kirjat*
- (4) *Yrittäjyys*
- (5) *Muut*

Ensimmäisen ryhmä ”*Koulutus, yrittäjyyspedagogiikka*” kuvaa yrittäjyyskoulutusta ja pedagogiikkaa, jolla yleisesti tarkoitetaan tapaa, jolla opetus järjestetään, sekä sen näkemyksellisiä kasvatuksellisia periaatteita. Yes-verkoston määritelmän mukaan yrittäjämäinen pedagogiikka (ts. yrittäjyyspedagogiikka) tarkoittaa ”opetuksen ja oppimisen näkökulmia, käsityksiä, periaatteita ja tapoja, jotka perustuvat yrittäjyyden ilmiön olemukseen ja edistävät yrittäjyyttä.” Yrittäjämäistä pedagogiikkaa voidaan kuvailla oppijalähtöiseksi, kokemukselliseksi, ilmiöpohjaiseksi, ongelmaperustaiseksi, tutkivaksi, toiminnalliseksi ja vuorovaikutuksellista. Yrittäjyyspedagogiikka on yhteydessä asenteen ja käyttäytymisen muokkaamisen. (Yes-verkosto, 2020.)

Toisessa ryhmä ”*oppimisympäristö, -menetelmä*” sisältää kirjat, joiden sisältönä on erilaiset yrittäjyyskasvatuksen oppimismenetelmät ja -ympäristöt. Niiden kehittäminen on noussut keskeiseen osaan koulutuksen kehittämisessä. Tarkastelen artikkelissani sitä, kenelle tämän ryhmän kirjat on suunnattu ja miten niitä voidaan hyödyntää yrittäjyysopetuksen kehittämisessä.

Yrittäjämäisissä oppimisympäristöissä opiskelijat omaksuvat yrittäjämäistä asennetta, tietoja ja taitoja. Niiden toiminta perustuu opiskelijan itse muotoilemille ongelmille ja kysymyksille, jotka voivat olla todellisia tilanteita tai niiden jäljittelyä. Avoimet yrittäjämäiset oppimisympäristöt ovat usein oppilaitoksien ulkopuolella. Ne voivat olla myös virtuaalisia. (Yes-verkosto, 2020.)

Kolmanteen ryhmään ”*oppilaitokset*” on koottu julkaisut, joiden käsitellään jotakin yrit-

täjiysopetusta antavaa koulua. Yrittäjiyskoulutusta annetaan toisen asteen oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa ja aikuiskoulutuslaitoksissa. Yrittäjiyskoulutus nähdään yleensä osana laajempaa käsitettä yrittäjiyskasvatus. Se ulottuu peruskoulun yhteiskuntaopintojen yrittäjämyönteisyydestä aina yrittäjien elinikäiseen oppimiseen. (Opetusministeriö, 2009.)

Neljänteen ryhmään ”yrittäjiys” sisältyy kirjat, joiden yleisaiheena on yrittäjiys ja sen eri puolet. Yrittäjiyyteen ja yrittäjämyönteisyyteen voidaan oppia. Yrittäjiyyteen liittyy luovuus, innovaatiokyky, riskienhallinta, vastuullisuus, suunnittelukyky, tavoitteiden asettaminen ja johtaminen. Yrittäjiysvalmiuksien merkitys korostuu työelämän muutoksessa. (Yes-verkosto, 2020.)

OPPIMATERIAALIEN MERKITYS YRITTÄJIYSKASVATUKSESSA

Yrittäjiyskasvatuksen kiinnostuksen kohteena on ollut opiskelijoiden yrittäjämyönteisten asenteiden muuttaminen. Se on lisännyt vaatimuksia opettajien koulutukselle. Yrittäjiyden oppiminen vaatii myös siihen soveltuvaan opetusmateriaalia. Yrittäjiyyttä opitaan monipuolisilla opetusmenetelmillä, ja on olemassa erilaisia tapoja opettaa yrittäjiyyttä. Koulutuksessa korostetaan kasvavin määrin yrittäjämyönteistä oppimista. Opetuksessa on myös yleinen sivistystehtävä. Oppiaineisto on tärkeässä roolissa opetuksessa. Yrittäjiyskasvatuksen sisältöjä ja materiaaleja on tehty helpottamaan opettajien työtä.

Tutkimustiedon mukaan yrittäjiyskasvatuksen avulla voidaan tukea yrittäjiyyttä. Gary Gorman, Dennis Hanlon ja Wayne King esittävät kymmenen vuoden kirjallisuuskatsauksessaan, että empiiriset tutkimukset osoittavat, että yrittäjiyskasvatus voi edistää yrittäjiyyttä ja että ”on käytetty menestyksekkäästi erilaisia opetusmenetelmiä.” (Gorman, Hanlon & King, 1997, 70.)

”Yrittämään oppii yrittämällä” -julkaisussa on kartoitettu opiskelijoiden suhtautumista yrittäjiysopintoihin. Parhaina tapoina oppia yrittäjiyyttä opiskelijat pitivät monipuolisia opetusmenetelmiä, yritysyritystyötä, yrittäjiystarinoiden kuulemista ja autenttisia yrittäjiyskokemuksia. Yrittäjiyyteen suhtauduttiin yleisesti myönteisesti. Teoreettisten yrittäjiysopintojen kohdalla oli havaittavissa selvä ero ammatillisten ja korkeakouluopiskelijoiden välillä. Ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokivat teoreettiset opinnot hyvänä tapana oppia yrittäjiyyttä. Korkeakouluopiskelijoiden mielestä teoreettiset opinnot eivät riitä yrittäjiysopintojen ainoana toteutusmuotona. (Huusko et. al., 2018, 15.)

Opettajat ovat keskeisiä yrittäjiyskasvatuksen toimijoita. Opettajat myös valitsevat opiskeluissa käytetyt oppimateriaalit (ks. esim. Seikkula-Leino et al., 2010; Fiet, 2001; Löbner, 2006; Jones, 2010.) Vaikka yrittäjiyskoulutuksen merkitys on kasvanut, opettajien kiinnostus koulutusta kohtaan ei ole lisääntynyt. Opettajien asenne yrittäjiyyttä kohtaan on

myönteinen. Kuitenkin opettajien innostus omaksua yrittäjämäistä pedagogiikkaa ja yrittäjyyskasvatuksen metodeja on vähäistä (ks. esim. Tonttila, 2010, 33; Peltonen, 2008, 298.)

Elena Ruskovaara on tehnyt väitöskirjan *Entrepreneurship Education in Basic and Upper Secondary Education – Measurement and Empirical Evidence*, joka osoitti, ettei perus- ja toisella asteella riittävästi hyödynnetä yrittäjyyskasvatuksen sisältöjä ja materiaaleja (Ruskovaara, 2014). Opettajien yrittäjyyskasvatuskoulutuksen lisääminen on tärkeää. Yrittäjyyskasvatuksen keinovalikoiman laaja ja monipuolinen hyödyntäminen edellyttää myös sitä, että opettajat pääsevät osallistumaan toiminnan suunnitteluun. (Yes-verkosto, 2014.)

Allan Gibbin mukaan yrittäjyyskasvatuksessa käytetyn pedagogiikan tulee perustua opiskelijoiden aktiiviseen rooliin oppimisprosessissa ja uusien opetusmenetelmien käytölle. Oppimisprosessissa luodaan yhdessä tietoa ja siihen kuuluu epäonnistumisen hyväksyminen. Opetusmenetelmien tulisi aktivoida opiskelijoiden yhteistä oppimisprosessia sekä sen reflektointia. (Gibb, 2005.)

Jaana Seikkula-Leinon mukaan yrittäjyyskasvatuksen toteutuksessa tulee tulla esille yhteisöllisyys, ongelmanratkaisu, virheistä oppiminen, luovuus ja reflektointi. Tätä tavoitetta tukevia menetelmiä tai työtapoja ovat muun muassa yhteistoiminnallinen oppiminen, tiimioppiminen, projektityöskentely, tekemällä oppiminen, oppimispäiväkirjat, pedagoginen draama, harjoitusyrittäjyys, työelämään tutustuminen ja yritysvierailut. (Seikkula-Leino, 2007.)

Marja-Liisa Kakkosen ja Marketta Koskisen mukaan yrittäjyyskoulutuksen ja -tutkimuksen sisältöä pitää kehittää. Heidän mukaansa ”painopistettä on siirrettävä yrityksen perustamisen problematiikasta taloudellisen arvon tuottamisen ymmärtämiseen ja kaikkia koulutusaloja koskevan yrittäjämäisen toiminta- ja ajattelutavan sisäistämiseen.” Yrittäjämäisten toimintatapojen lisääminen kehittää innovaatioita ja tuottaa työiloa työyhteisöön. Toimintatavat vievät kehitystä parempaan suuntaan ja auttavat selviytymään epävarmoissa tilanteissa. (Kakkonen & Koskinen, 2015.)

Yrittäjyyskasvatus on noussut tärkeään asemaan, joten on tärkeää tuottaa monipuolista oppimateriaalia. Opettajien ja yrittäjyyskasvatuksen toimijoiden työtä helpottamaan on rakennettu palveluja, joista löytyy runsaasti yrittäjyyskasvatuksen materiaaleja. Talous ja nuoret TATin sekä Nuori Yrittäjyys ry:n (NY) ylläpitämä Tralla-palvelu tarjoaa yrittäjyystaitojen kehittämiseen monipuolisen valikoiman yritysosaamista kehittäviä materiaaleja, menetelmiä ja työkaluja. Trallan hakukoneella voi hakea menetelmiä ja materiaaleja, jotka soveltuvat parhaiten oppijoiden ikään ja valmiustasoon. Trallasta löytyy mm. erilaisia valmiita tehtäviä, ideoita hyvistä käytännöistä, videoita sekä vinkkejä erilaisista peleistä ja sovelluksista. (Tralla, 2020.)

TILASTOLLINEN KARTOITUS

Tutkimusjoukon tulkitsemiseksi olen kerännyt aineistosta taulukon (Taulukko 1), johon on koottu ryhmitelty aineisto vuosittain. Määrällisen tarkastelun pohjalta voidaan sanoa, että kirjoja on julkaistu keskimäärin vuosittain n. 17. Eniten kirjoja on julkaistu vuonna 2011, jolloin niitä ilmestyi 30.

TAULUKKO 1. Suomessa julkaistu yrittäjyyskasvatuskirjat vuosina 2010–2019

Aihealue	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Yhteensä
Koulutus, yrittäjyyspedagogiikka	4	6	4	2	4	10	4	2	6	4	46
Oppimisympäristö -menetelmä	2	2	4	3	8	3	1	2	3	1	29
Oppilaitokset	2	2	4	0	4	4	3	2	1	2	24
Yrittäjyys	6	12	3	4	2	2	2	4	3	3	41
Muut	1	8	6	1	1	5	1	2	3	2	30
Yhteensä	15	30	21	10	19	24	11	12	16	12	170

Kirjojen laadullisen tulkinnan perusteella voidaan sanoa, että *”Koulutus, yrittäjyyspedagogiikka”* -ryhmässä on ilmestynyt eniten kirjoja (46). Vuosittain kirjoja on julkaistu noin viisi. Kirjoissa on käsitelty laaja-alaisesti erilaisia yrittäjyyskoulutukseen liittyviä aihealueita.

”Yrittäjyys”-aiheisia kirjoja on toiseksi eniten (41). Yrittäjyyskasvatukseen liittyvät erilaiset yrittäjyyden ilmiöt, joita on kuvattu julkaisuissa. Suurta osaa kirjoista ei ole kuitenkaan tarkoitettu pelkästään opetuskäyttöön.

”Oppimisympäristö, -menetelmä” -ryhmässä on ilmestynyt kolmanneksi eniten kirjoja (29). Viime vuosina on julkaistu yksittäisiä kirjoja. Huippuvuosi on v. 2014, jolloin ilmestyi kahdeksan erilaista yrittäjyyskasvatuksen oppimisympäristöä ja -menetelmää käsittelevää kirjaa.

”Oppilaitokset” -ryhmässä on ilmestynyt neljänneksi eniten kirjoja (24). Kirjoissa on esitelty erilaisia oppilaitoksia ja niistä tehtävää yrittäjyysopetus ja -kasvatustyötä. Usein julkaisu on ilmestynyt sen sisältöä kuvaavan oppilaitoksen julkaisusarjassa.

”Muut” -ryhmään sisältyy erilaisista aiheista tehtyjä kirjoja (30). Tämän ryhmän aineistot eivät ole opetusmateriaaleja. Kirjojen sisällöt eivät ole tarkoitettu vain yrittäjyyskasvatukseen, vaan niiden käyttötarkoitus on laajempi (esim. organisaatioiden toiminta, korkeakoulujen opetusohjelmat).

Vuonna 2010 julkaistiin 15 kirjaa. Eniten julkaistiin yrittäjyysaiheisia kirjoja. Niissä käsiteltiin monipuolisesti yrittäjyyteen liittyviä teemoja; yrittäjyysasenteet, -osaaminen ja -tarinat. Yrittäjyysasenteita kuvattiin mm. julkaisussa, jonka kohteena oli pirkanmaalaisten toiseen

asteen opiskelijat (Katajala toim., 2010). Yrittäjyyskasvatuksen nousu koulutusohjelmiin on saanut aikaan myös kritiikkiä. Vuonna 2010 julkaistiin kokoelmateos *Yrittäjyyskasvatus hallintana* (Komulainen et. al. toim., 2010). Kirja sisältää useita tutkimusartikkeleita, joissa nostetaan esiin erilaisia yrittäjyyskasvatuksen ongelmakohtia. Oppilaitoksista esiteltiin Pienyrityskeskus (30 - eteenpäin!: *Pienyrityskeskus 30 vuotta yrittäjyyden edistäjänä*). Oppikirjajulkaisuista voidaan mainita Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu *Paras yrittää* (Suominen & Loipponen toim., 2010), joka sarjakuvan muodossa yrityksen perustamisen vaiheita.

Vuonna 2011 julkaistiin 30 kirjaa. Yrittäjämäisestä oppimisesta julkaistiin useita kirjoja. Niistä voidaan mainita Jarna Heinosen, Ulla Hytin ja Anne Tiikalan toimittama kirja *Yrittäjämäinen oppiminen: tavoitteita, toimintaa ja tuloksia* (Turun kauppakorkeakoulu). Kirja sisältää neljä lukua; (1) johdatus yrittäjyyskasvatukseen, (2) yrittäjämäisten valmiuksien oppiminen ja yrittäjäksi kasvaminen, (3) yrittäjyyden erilaiset oppimisympäristöt ja (4) yrittäjyyskasvatuksen arviointi. Normatiivisista oppaista voidaan tuoda esiin Yrityksen perustajan pikaopas (Leppänen & Partanen, 2011), jonka kirjoittamiseen osallistui useita asiantuntijoita.

Vuonna 2012 julkaistiin 21 kirjaa. Yrittäjyyskasvatuksen tarkoitetuista opetusmenetelmistä julkaistiin kolme kirjaa. Niistä voidaan nostaa esiin *Älä jänistä - opitaan kimpassa: yrittäjyyskasvatuksen pelikortit* (JAMK, Laaksonen ja Soininen, 2012). Yliopisto-opiskelijoiden yrittäjyydestä laadittiin kirja *Yrittäjäksi yliopistosta: tarinoita yliopistotaustaisista yrityksistä* (Havimäki, 2012). Laaja-alaisesti yrittäjyyskasvatuksen hankkeita esiteltiin Anne Pesonen-Gustafssonin ja Pertti Kiurun toimittamassa kirjassa *Ideoita ja oivalluksia yrittäjyyskasvatukseen YKOOINTI*. Yrittäjyyskasvatushankkeiden koonti ja arviointihanke kokosi ja arvioi vuosina 2000–2010 toteutettuja yrittäjyyskasvatuksen hankkeita. YKOOINTI loi myös mallia yrittäjyyskasvatuksen yhdistämiseksi opettajankoulutukseen sekä yrittäjyyden kehittämiseen eri kouluasteille. Lisäksi se synnytti uusia ideoita yrittäjyyskasvatuksen tuleviin kehittämishankkeisiin. (Gustafsson & Kiuru, 2012.)

Vuonna 2013 julkaistiin 10 kirjaa. Yleisiä yrittäjyyteen liittyviä kirjoja julkaistiin useita. Niistä voidaan mainita kokoomateos *Ytyä yrittäjyyteen!* (Lahden ammattikorkeakoulu, Nietosvuori et al., 2013). Julkaisun ensimmäinen osa koostuu artikkeleista, jotka kertovat kokonaisuudessaan siitä mitä OSKU-projektissa (Kohti hyvinvointialan osuuskuntaa - yrittäjämäisesti toimivat tulevaisuuden ammattilaiset) on pohdittu ja tehty. Artikkeleissa tarkastellaan muun muassa opiskelijayrittäjyyttä, yrittäjämäistä oppimispolkua, yrittäjämäistä työtettä ja oppimisympäristöä. Niissä tarkastellaan myös ammattikorkeakoulun yrittäjyyttä tukevia strategioita, innostamisen ja innostumisen näkökulmaa ja opiskelijoiden ajatuksia opiskelijayrittäjyydestä. Julkaisun toisen osan muodostaa Otetta osaamisen -työkalupakki, jonka tarkoituksena on antaa ajateltavaa, vinkkejä ja ideoita yrittäjyyden polulla toimimiseen. (Nietosvuori et al., 2013, 6.)

Samana vuonna julkaistiin ensimmäinen osa suosittua *Taivas + Helvetti*-kirjasarjaa, jota on käytetty lukemistona yrittäjyysopinnoissa. Taloustoimittaja ja yrittäjä Terho Puustisen ja kasvuyrittäjänä tunnetun Mika Mäkeläisen kirjoittamassa kirjassa esitellään 21 suomalaista yrittäjätarinaa. Karo Härmäläisen ja Mika Mäkeläisen kirjoittaman kirjan jatko-osa *Taivas + Helvetti Vol. 2* ilmestyi vuonna 2014. Se sisältää 21 uutta yrittäjätarinaa eri toimialoilta. Vuonna 2015 ilmestyneessä kolmannessa osassa *Yrittäjän Taivas + Helvetti, Vol. 3. Riko rajasi* on 15 yrittäjätarinaa, joiden tarkoituksena on ”antaa lukijoille intoa ja inspiraatiota toteuttaa määrätietoisesti omia unelmiaan”.

Nuorten yrittäjyyshalukkuutta kuvattiin kirjassa *Nuorten yrittäjyysintoa Uudellamaalla: tutkimus nuorten yrittäjyyshalukkuudesta, yrittäjyyskasvatuksesta sekä EER 2012 -yrittäjyysvuoden vaikuttavuudesta* (Rantanen et al., 2013).

Vuonna 2014 julkaistiin 19 kirjaa. Yrittäjyyden alalta tuli uutena aihealueena esiin yrittäjyysaikomukset, jotka kuvaavat tekijöitä ennen yrityksen perustamista. Niitä käsiteltiin Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisussa *Yrittäjyysaikomukset, yrittäjyysaikomusten muutos ja näihin vaikuttavat tekijät koulutuksen aikana* (Joensuu, Varamäki, Viljamaa, Heikkilä & Katajavirta, 2014). Tutkimuksessa selvitettiin sitä, millainen vaikutus yrittäjyyskasvatuksella on yrittäjyysasenteisiin, yrittäjyyskykyihin ja yrittäjyysaikomuksiin. Pedagogisista oppaista voidaan mainita kansainvälinen julkaisu *Yrittäjyyskasvatus: kouluttajien opas* (Euroopan komissio. Yritys- ja teollisuustoiminnan pääosasto, Luxemburg). Oppaassa annetaan joitakin esimerkkejä kahdesta kansainvälisestä tapahtumasta, joiden tarkoituksena oli valmentaa opettajia yrittäjyyskasvatukseen.

Vuonna 2015 julkaistiin 24 kirjaa. Uutena aihealueena nousi esiin opiskelijalähtöinen yrittäjyys, jota käsiteltiin Suomen Yrittäjien julkaisussa *Opiskelijasta yrittäjäksi: opiskelijayrittäjyys suomalaisissa korkeakouluissa lukuvuonna 2014–2015* (Aarnio, 2015). Laajemmin yrittäjyyskasvatusta käsiteltiin yhteydessä, jossa se yhdistettiin yrittäjähenkisen toimintakulttuurin kehittämiseen (Kakkonen toim. 2015, Mikkelin ammattikorkeakoulu). Pedagogisista oppaista voidaan tuoda esiin valmentajan käsikirja (*Amazing business train: valmentajan käsikirja*, Tuomela ja Hanka, Hämeen ammattikorkeakoulu, 2015). Siihen liittyen voidaan nostaa esiin Tampereen yritys kylän julkaisu (*Yrityskylä ja yrittäjyyskasvatus pirkanmaalaisessa viitekehyksessä*, Ojala, 2015).

Vuonna 2016 julkaistiin 11 kirjaa. Tämän vuoden julkaisuissa korostuivat ”*koulutus ja yrittäjyyspedagogiikka*”-ryhmä. Koulutusohjelma nimeltään ”Yrittäjyyskasvatuksen tähtiopettaja joka kuntaan” oli toiminnassa 2010-luvun puolivälissä. Ohjelmaa esiteltiin julkaisussa *Yrittäjyyskasvatusta joka kuntaan. 4. Yrittäjyyskasvatuksen tähtiopettaja joka kuntaan -koulutusohjelma* (Ojala, 2016). Alueellisista yrittäjyyskasvatushankkeista voidaan mainita Pohjois-Pohjanmaata käsittelevä julkaisu *Nuoret tekevät tulevaisuuden: Pohjois-Pohjanmaan yrittäjyyskasvatuksen strategia ja toimintaohjelma 2016–2020* (Heinistö et al., 2016).

Vuonna 2017 julkaistiin 12 kirjaa, mikä oli muihin vuosiin verrattuna suhteellisen vähän. Julkaisusta merkittävä osa oli normatiivisia oppaita. Niistä voidaan mainita seuraavat julkaisut: *NY oma talous: avaimet työelämään!: oppilaan opas* (Utriainen et al., 2017), *NY mitä ihmiset tekevät : mitä yhteiskunnassa tapahtuu?: opettajan opas* (Utriainen et al., 2017), *Startup Lapland: opas lappilaiseen kasvuyrittäjyyteen* (Nisula et al., 2017) ja *Yrittäjämäinen toimintatapa - opettajan opas: eteläpohjalainen perusopetuksen opetussuunnitelma - yrittäjämäinen toimintatapa* (Iivari toim., 2017). Oppilaitosjulkaisuista voidaan mainita Pienyrittäjäkeskuksen julkaisu *Pienyrittäjäkeskus yrittäjyyden ja pienyritysten soveltavan ja tieteellisen tutkimuksen tekijänä* (Rajahonka toim., 2017).

Vuonna 2018 julkaistiin 16 kirjaa. Yleisenä yrittäjyyskasvatuksen julkaisu voidaan nostaa esiin *Minä pystyn!: pitkäkestoinen yrittäjyyskasvatus nuorten tulevaisuuden hyvinvoinnin perustana* (Suonpää et al. 2018). Normatiivisista oppaista voidaan mainita 4H-toimintaan liittyvä julkaisu *4H yritys: 4H-yrittäjän työkirja* (Näse et al., 2018).

Uutena aihealueena nousi esiin oppilaitosten innovaatiotoiminta, joka kytkeytyy yrittäjyyskasvatukseen. Sitä esiteltiin julkaisussa *Yrittäjyyskasvatus osana oppilaitosten innovaatiotoimintaa: SHAKE – innovaatiokokeilujen uusi malli* (Kantanen et al., 2018). SHAKE-hanke (2016–2018) testasi, konseptoi ja pilotoi ilmiöpohjaiseen oppimiseen perustuvia uuden yrittäjyyden ja innovaatioiden tukemisen kokeiluja. Tämä tapahtui eri kouluasteiden opetushenkilöstön yrittäjyys-, työelämä- ja innovaatio-osaamista kasvattamalla sekä innostamalla uuteen, rohkean ketterään kokeilukulttuuriin. Hankkeessa pyrittiin luomaan eri oppilaitosasteet ylittävä, elinkeinoelämän kanssa yhteinen opintomalli, joka osaltaan tukee oppilaitoksesta toiseen – sekä työhön ja yrittäjyyteen – siirtymistä. (Kantanen et al., 2018, 4.)

Vuonna 2019 julkaistiin 12 kirjaa. Muihin vuosiin verrattuna se oli suhteellisen vähän. Normatiivisista oppaista nousi uutena aihealueena esiin lapsiin liittyvä yrittäjyyskasvatus. Sitä esiteltiin julkaisussa *Miten kasvatat lapsesi iloisen yrittäjän?* (Kotila et al., 2019). Kirjan kohteena on viisi menestynyttä yrittäjää ja heidän kotitaustansa. Samana vuonna julkaistiin kirja, jossa yhdistettiin yrittäjien historialliset kehitysvaiheet ja nykyajan yrittäjyysyhteiskunnan ilmiöt. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisussa *Yrittäjät Suomessa: elinkeinovapaudesta yrittäjyysyhteiskuntaan* (Möttönen toim., 2019) tuotiin myös esille suomalaisen yrittäjyyskoulutuksen kehitystä ja sen nykyajan ilmiöitä, kuten oppilaitosyhteistyötä ja yrittäjyyden ekosysteemejä.

JOHTOPÄÄTÖKSET JA TULKINTA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mistä yrittäjyyskasvatusmateriaali kertoo (laadullinen analyysi tutkimusjoukosta). Tarkoituksena oli myös kartoittaa, kuinka paljon yrittäjyyskasvatuksen alalta on julkaistu kirjoja, sekä minkälaisia ovat julkaistut kirjat.

Tutkimuskysymyksinä olivat *minkälaista yrittäjyyskasvatusoppimateriaalia on julkaistu? Kuinka paljon ja mikä on julkaisujen pääsisältö? Miten oppimateriaalit ovat vuosien kuluessa muuttuneet? Heijastuuko oppimateriaaleissa yhteiskunnan muutos?*

Tutkimusaineisto käsitti 170 kirjaa, jotka on julkaistu vuosina 2010–2019. On huomioitava, että tutkimusjoukkoon on tullut vain kirjat, jotka ovat luokituksen yrittäjyyskasvatuksen. Yrittäjä-aiheisia kirjoja on julkaistu muissakin aineistoluokissa.

Aineiston tulkinnan perusteella voidaan todeta, että suuri osa julkaistusta yrittäjyyskasvatusaineistosta käsittelee opetuksellisia ja pedagogisia kysymyksiä. Seuraavaksi eniten on kirjoja, joissa esitellään yrittäjyyskasvatuksen oppimismenetelmiä ja -ympäristöjä.

Varsinaisia opiskelijoille suunnattuja normatiivisia oppikirjoja on julkaistu niukasti. Suomalaiset ovat tehneet niukasti englanninkielistä materiaalia, vaikka on paljon kansainvälisiä opiskelijoita.

Yleisteoksia yrittäjyyskasvatuksen tarpeisiin on julkaistu suhteellisen vähän. Kirjoissa ei käsitellä yrittäjyyden merkitystä yhteiskunnallisena ilmiönä. Samoin tulee esille yrittäjätutkimuksen yleinen yrittäjäkäsitys, että ihmisiä pidetään luonnostaan yrittämisinä. Oletetaan, että ihmiset ovat aina olleet yritteliäitä. Tällainen ihmiskäsitys on kapea, eikä kirjoissa juurikaan pohdita ihmisten luonteen ja persoonallisuuden moninaisuutta ja sitä, että useiden ihmisten on vaikea rakentaa elämänuraa yrittäjyyden pohjalle. Yrittäjyystutkimukseen liittyvä tietynlainen historiattomuus tulee esille myös yrittäjyyskasvatusalan kirjallisuudessa.

Kirja-analyysistä saa sen käsityksen, että yrittäjyyden negatiivisia puolia ei käsitellä, vaikka alalta on olemassa kirjallista materiaalia. Monipuolisen yrittäjäkäsityksen saaminen edellyttää, että yrittäjyyden eri puolia tuodaan esille ja että yrittäjyys ei kaikissa muodoissaan ole vain yhteiskuntaa kehittävä voima.

Kirjoista merkittävä osa on suunnattu opettajille ja muille yrittäjyyskasvatuksen toimijoille. Yleistä yrittäjyyttä ymmärrettäväksi tekevää materiaalia on vähän. Yrittäjyyskasvatuksesta puuttuu alan merkittävä perusteos, joka antaisi kestäväen ja pitkäjänteisen pohjan yrittäjyyden opettamiseen.

Pienien yritysten merkitys on kasvanut, kun on siirrytty teollisuusyhteiskunnasta palveluyhteiskuntaan. Samalla palveluyhteiskunta tarjoaa tilaisuuksia yleensä yrittämiseen ja myös yksinyrittämiseen. Tämän vuoksi työelämässä tarvitaan enemmän sekä yrittäjiä sekä yrittäjämäistä asennetta. Tämä näkyy myös yrittäjyyskasvatuksen alan kirjojen sisällöissä.

Yleisesti voidaan todeta, että kirjat liikkuvat ajan hengessä. Tuntuu siltä, että niiden käyttöaika opettamisessa on lyhyt. Syvällisempään yrittäjyyden ymmärrykseen ei ole niissä päästy.

LÄHTEET

30 - eteenpäin!: Pienyrityskeskus 30 vuotta yrittäjyyden edistäjänä. (2010). Mikkeli: Aalto yliopisto, kauppakorkeakoulu, pienyrityskeskus.

Aarnio, L. 2015. Opiskelijasta yrittäjäksi: opiskelijayrittäjyys suomalaisissa korkeakouluissa lukuvuonna 20142015. Helsinki: Suomen yrittäjät.

Audretsch, D. B. 2007. The entrepreneurial society. Oxford: Oxford University Press.

Fiet, J.O. 2001. The pedagogical side of entrepreneurship theory. Journal of Business Venturing, 16, 101–117.

Finna 2020. Mikä Finna on? Haettu osoitteesta <https://finna.fi/Content/about>. Viitattu 20.7.2020.

Gibb, A. (2005. The future of entrepreneurship education – Determining the basis for coherent policy and practice?. Teoksessa: Kyrö, P., & Carrier, C. (toim.), The dynamics of learning entrepreneurship in a cross-cultural university context, Hämeenlinna: University of Tampere, Research Centre for Vocational and Professional Education. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja; 2, 44–67.

Gorman, G., Hanlon, D., & King, W. 1997. Some research perspectives on entrepreneurship education, enterprise education and education for small business management: A ten year literature review. International Small Business Journal, 15(3), 56–77.

Gustafsson-Pesonen, A. & Kiuru, P. (2012). Ideoita ja oivalluksia yrittäjyyskasvatukseen YKOONTI. Espoo: Aalto University. (Aalto-yliopiston julkaisusarja. Kauppa + talous,4/2012.) Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-4800-0> Viitattu 15.8.2020.

Havimäki, S-M. 2012. Yrittäjäksi yliopistosta: tarinoita yliopistotaustaisista yrityksistä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Agora Center (Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino).

Heinistö, M. & Eskola, L. 2016. Nuoret tekevät tulevaisuuden: Pohjois-Pohjanmaan yrittäjyyskasvatuksen strategia ja toimintaohjelma 2016–2020. Oulu: Oulun yliopisto.

Heinonen, J., Hytti, U. & Tiikkala, A (toim.). 2011. Yrittäjämäinen oppiminen: tavoitteita, toimintaa ja tuloksia. Turku: Turun kauppakorkeakoulu: Turun yliopisto (Uniprint).

Huusko, M. et. al. 2018. Yrittämään oppii yrittämällä: yrittäjyys ammatillisessa koulutuksessa ja korkeakouluissa -arviointi. Kirjoittajat M. Huusko, J. Vettenniemi, R. Hievanen, A. Tuurnas, R. Hietala, J. Kolhinen, E. Ruskovaara. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus KARVI. Tampere: PunaMusta Oy. Haettu osoitteesta https://karvi.fi/app/uploads/2018/11/KARVI_2518.pdf [Viitattu 2.8.2020].

Hynes, B. 1996. Entrepreneurship education and training – introducing entrepreneurship into non-business disciplines, *Journal of European Industrial Training*, vol. 20, no. 8, pp. 10–17.

Hämäläinen, K. & Mäkeläinen, M. 2014. Taivas+helvetti. Vol. 2, Ilman toista ei ole toisen menestystä. Helsinki: One on One Publishing.

Hämäläinen, K. 2015. Taivas+helvetti. Vol. 3, Riko rajasi. Helsinki: One on One.

Iivari, A. (toim.) 2017. Yrittäjämäinen toimintatapa - opettajan opas: eteläpohjalainen perusopetuksen opetussuunnitelma - yrittäjämäinen toimintatapa. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan korkeakouluyhdistys.

Joensuu, S., Varamäki, E., Viljamaa, A., Heikkilä, T. & Katajavirta, M. 2014. Yrittäjyysai-
komukset, yrittäjyysaikomusten muutos ja näihin vaikuttavat tekijät koulutuksen aikana. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja. A, Tutkimuksia; 16.

Jones, C. 2010. Entrepreneurship education: Revisiting our role and its purpose. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 17, 500–513.

Kakkonen, M-J. (toim.) 2015. Yrittäjähenkisen toimintakulttuurin kehittäminen. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu, 2015 (Tammerprint). Mikkelin ammattikorkeakoulu. D, Vapaamuotoisia julkaisuja 51. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-588-503-6> [Viitattu 12.6.2020.]

Kakkonen, M-J. & Koskinen, M. 2015. Yrittäjyys korkeakouluissa – paradokseja ja suosituksia. Yrittäjähenkisen toimintakulttuuri – uhka vai mahdollisuus? Teoksessa: M-J. Kakkonen (toim.), Yrittäjähenkisen toimintakulttuurin kehittäminen. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu, 2015 (Tammerprint). Mikkelin ammattikorkeakoulu. D, Vapaamuotoisia julkaisuja 51, 7–20. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-588-503-6> Viitattu 12.6.2020.

Kansalliskirjasto. 2020. MELINDA. Haettu osoitteesta <https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/palvelut/metatietovarantopalvelut/melinda> Viitattu 10.6.2020.

Kantanen, M., Hytinkoski, P. & Wickström, M. (toim.). 2018. Yrittäjyyskasvatus osana oppilaitosten innovaatiotoimintaa: SHAKE – innovaatiokokeilujen uusi malli. Kirjoittajat: Taisto Hirvonen, Pekka Hytinkoski, Maisa Kantanen, Kristiina Kinnunen, Johanna Koponen, Vesa Liukkonen, Mia Pesonen, Marja Wickstöm. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Katajala, S. (toim.). 2010. Yrittäjyysasenteet ja näkemykset yrittäjyyskoulutuksesta: pirkanmaalaisten toisen asteen opiskelijoiden keskuudessa. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja, Sarja B. Raportteja, 2010, 40.

Komulainen, K., Keskitalo-Foley, S., Korhonen, M. & Lappalainen, S. (toim.). 2010. Yrittäjyyskasvatus hallintana. Tampere: Vastapaino.

Kotila, P. 2019. Miten kasvatat lapsestani iloisen yrittäjän? Helsinki: IVALO Creative Agency: Maahenki Oy.

Laaksonen, I. & Soininen, L. 2012. Älä jänistä - opitaan kimpassa: yrittäjyyskasvatuksen pelikortit. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Leppänen, O. & Partanen, P. 2011. Yrityksen perustajan pikaopas. Kajaani: Intotalo

Löbler, H. 2006. Learning entrepreneurship from a constructivist perspective. *Technology Analysis & Strategic Management*, 18, 19–38.

Möttönen T. (toim.). 2019. Yrittäjät Suomessa – Elinkeinovapaudesta yrittäjyysyhteiskuntaan. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-533-3> Viitattu 13.7.2020.

Nietosvuori, L. & Mäkelä, R. (toim.). 2013. Ytyä yrittäjyyteen!. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu, Sarja C, Artikkelikokoelma, raportit ja muut ajankohtaiset julkaisut.

Nisula, S. & Harju-Myllyaho, A. 2017. Startup Lapland: opas lappilaiseen kasvuyrittäjyyteen. Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja B, Tutkimusraportit ja kokoomateokset, 2017, 27.) Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-316-208-2> Viitattu 20.8.2020.

Näse, H. 2018. 4H-yritys: 4H-yrittäjän työkirja. Helsinki: Suomen 4H-liitto.

Ojala, A. 2015. Yrityskylä ja yrittäjyyskasvatus pirkanmaalaisessa viitekehysessä. Tampere.

Ojala, A. 2016. Yrittäjyyskasvatusta joka kuntaan. 4, Yrittäjyyskasvatuksen tähtiopettaja joka kuntaan -koulutusohjelma. Tampere: Yliopistopaino.

Opetusministeriö. 2009. Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat. Opetusministeriön julkaisuja 2009:7. Opetusministeriö, Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. Haettu osoitteesta <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78869/opm07.pdf?sequence=1> [Viitattu 10.6.2020.]

Peltonen, K. 2008. Can learning in teams help teachers to become more entrepreneurial? The interplay between efficacy perceptions and team support. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja*. (3): 297–324.

Puustinen, T. & Mäkeläinen, M. 2013. Taivas+helvetti. [Vol. 1]. Espoo: One on One Publishing.

Rajahonka, M. (toim.) 2017. Pienyrityskeskus yrittäjyyden ja pienyritysten soveltavan ja tieteellisen tutkimuksen tekijänä. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, Xamk Kehittää 25. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-049-4> [Viitattu 15.7.2020.]

Rantanen, T., Rantanen, A., Vuorinen, P., Järveläinen, E. & Lehtola, M-A. 2013. Nuorten yrittäjyysintoa Uudellamaalla: tutkimus nuorten yrittäjyyshalukkuudesta, yrittäjyyskasvatuksesta sekä EER 2012 -yrittäjyysvuoden vaikuttavuudesta. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu, Tikkurilan yksikkö (Laurea julkaisut; 14.) Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-308-1> [Viitattu 1.8.2020.]

Ristimäki, K. & Evälä, A. 2001a. Arvioiva kartoitus suomalaisesta yrittäjyyskasvatusmateriaalista vuonna 2000. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja, Selvityksiä ja raportteja; 74.

Ristimäki, K. & Evälä, A. 2001b. Ammatillisen koulutuksen yrittäjyyskasvatusmateriaali Suomessa: oppimateriaalin tarve, tila ja asema suomalaisessa ammatillisessa koulutukseen liittyvässä yrittäjyyskasvatuksessa. Helsinki: opetusministeriö (Lievestuore: ER-paino)

Ruskovaara, Elena. 2014. Entrepreneurship Education in Basic and Upper Secondary Education – Measurement and Empirical Evidence. Lappeenranta: Lappeenranta University of Technology, (Yliopistopaino). *Acta Universitatis Lappeenrantaensis*; 590. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-265-657-5> [Viitattu 9.8.2020.]

Seikkula-Leino, J., Ruskovaara, E., Ikävalko, M., Mattila, J. & Rytkölä, T. 2010. Promoting entrepreneurship education: the role of the teacher? *Education + Training*, 52, 117–127.

Suominen, J. & Loipponen, J. (toim). 2010. Paras yrittää. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu. Sarja B, Oppimateriaalia (Multiprint Oy).

Suonpää, M. & Römer-Paakkanen, T. 2018. Minä pystyn!: pitkäkestoinen yrittäjyyskasvatus nuorten tulevaisuuden hyvinvoinnin perustana. Helsinki: Haaga-Helia (Haaga-Helian julkaisu; 2018, 6.)

Tonttila, K. 2010. Yrittäjyyden arvottaminen akateemisten nuorten argumentoinnissa. Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden julkaisuja. Väitöskirja. Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/23388> Viitattu 11.8.2020.

Tuomela, V. & Hanka, S. 2015. Amazing business train: valmentajan käsikirja. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu (HAMK:n e-julkaisu, 12.)

Tralla. 2020. Mikä on Tralla.fi? Haettu osoitteesta <https://tralla.fi/info/> Viitattu 20.7.2020.

Urpilainen, V. (toim.) 2017. NY oma talous: avaimet työelämään!: oppilaan opas. Helsinki: Nuori Yrittäjyys ry.

Urpilainen, V. & Anttonen, E. (toim.) 2017. NY mitä ihmiset tekevät: mitä yhteiskunnassa tapahtuu?: opettajan opas. Helsinki: Nuori Yrittäjyys ry.

Yyes-verkosto. 2020. Yrittäjyyskasvatuksen käsitteitä. Haettu osoitteesta <https://yvesverkosto.fi/yves/mita-yrittajyyskasvatus-on/yrittajyyskasvatuksen-kasitteita> Viitattu 11.6.2020.

Yes-verkosto. 2014. Väitös: Koulujen yrittäjyyskasvatuksessa parannettavaa. 6.11.2014. Haettu osoitteesta <https://yvesverkosto.fi/vaitos-koulujen-yrittajyyskasvatuksessa-parannettavaa> Viitattu 13.8.2020.

Yrittäjyyskasvatus: kouluttajien opas. Luxemburg: Julkaisutoimisto.